

УДК 316.6:159.944.4:355.01(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2026-1-2>**Вавринів Олена Степанівна,**

кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри загальної та соціальної психології
Навчально-наукового Інституту управління, психології та безпеки,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5166-6887>

НОРМАЛІЗАЦІЯ НЕБЕЗПЕКИ: ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз феномену нормалізації небезпеки як специфічного соціально-психологічного процесу, що формується в умовах тривалої та повторюваної загрози, зокрема в контексті війни. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в сучасному світі зростає кількість ситуацій, у яких значні групи населення змушені тривалий час функціонувати в умовах хронічної небезпеки. За таких умов загроза перестає бути одиначною кризовою подією та поступово трансформується у стійкий елемент життєвого середовища, що впливає на когнітивні, емоційні, поведінкові та соціальні аспекти функціонування особистості.

Особливої значущості ця проблема набуває в умовах війни в Україні, де населення тривалий час перебуває під впливом постійних ракетних обстрілів, повітряних тривог, інформаційного напруження та загальної невизначеності. Подібні процеси також характерні для інших регіонів світу, що переживають тривалі конфлікти, що свідчить про універсальність проблеми життя в умовах постійної загрози.

На основі аналізу сучасних зарубіжних і українських досліджень, зокрема концепцій тривалого травматичного стресу, щоденних стресорів війни, психологічної стійкості та копінг-стратегій, обґрунтовано, що існуючі підходи недостатньо пояснюють механізм інтеграції небезпеки у структуру повсякденного життя. У зв'язку з цим запропоновано авторське визначення нормалізації небезпеки як процесу трансформації сприйняття загрози, у межах якого вона поступово втрачає статус виняткової події та набуває характеристик звичного фону існування.

У статті розкрито структуру нормалізації небезпеки, що включає когнітивний, емоційний, поведінковий та соціальний рівні прояву. Описано можливі сценарії розвитку цього процесу – адаптивний, виснажувальний та трансформаційний, які відображають різні варіанти психологічного функціонування особистості в умовах хронічної небезпеки. Підкреслено, що нормалізація небезпеки може виступати як ресурсом підтримання життєдіяльності, так і фактором накопичення латентного психологічного напруження.

Зроблено висновок, що дослідження феномену нормалізації небезпеки розширює теоретичні уявлення про психологічні механізми функціонування людини в екстремальних умовах та відкриває перспективи подальших наукових досліджень у сфері психології війни та кризових станів.

Ключові слова: нормалізація небезпеки, хронічна небезпека, тривалий травматичний стрес, війна, психологічна стійкість.

Vavryniv Olena. NORMALIZATION OF DANGER: ASPECTS OF UKRAINIAN SOCIETY'S ADAPTATION IN A TIME OF WAR

Abstract. This article presents a theoretical analysis of the phenomenon of the normalization of danger as a specific socio-psychological process that develops under conditions of prolonged and recurring threat, particularly in the context of war. The relevance of the study stems from the fact that in today's world, there is a growing number of situations in which significant segments of the population are forced to function for extended periods under conditions of chronic danger. Under such conditions, the threat ceases to be a single crisis event and gradually transforms into a persistent element of the living environment, affecting the cognitive, emotional, behavioral, and social aspects of an individual's functioning.

This problem takes on particular significance in the context of the war in Ukraine, where the population has long been subjected to constant rocket attacks, air raid alerts, information overload, and general uncertainty. Similar

processes are also characteristic of other regions of the world experiencing prolonged conflicts, which attests to the universality of the problem of living under constant threat.

Based on an analysis of contemporary foreign and Ukrainian studies, particularly concepts of prolonged traumatic stress, daily war stressors, psychological resilience, and coping strategies, it is argued that existing approaches do not sufficiently explain the mechanism of integrating danger into the structure of everyday life. In this regard, the authors propose a definition of the normalization of danger as a process of transforming the perception of threat, within which it gradually loses its status as an exceptional event and takes on the characteristics of a familiar backdrop to existence.

The article examines the structure of the normalization of danger, which includes cognitive, emotional, behavioral, and social levels of manifestation. Possible scenarios for the development of this process are described—adaptive, exhausting, and transformational—which reflect different variants of psychological functioning of the individual under conditions of chronic danger. It is emphasized that the normalization of danger can act both as a resource for sustaining life and as a factor in the accumulation of latent psychological tension.

It is concluded that the study of the phenomenon of the normalization of danger expands theoretical understanding of the psychological mechanisms of human functioning in extreme conditions and opens up prospects for further scientific research in the field of the psychology of war and crisis situations.

Key words: normalization of danger, chronic danger, prolonged traumatic stress, war, psychological resilience.

Вступ. Початок ХХІ століття характеризується зростанням глобальної нестабільності, що супроводжується військовими конфліктами, політичними кризами та різноманітними формами насильства. У цих умовах значна частина населення різних країн змушена жити в середовищі постійної або повторюваної небезпеки. Тривалі військові конфлікти, збройні протистояння та інші загрозові події створюють специфічний соціально-психологічний контекст, у якому небезпека перестає бути поодиноким кризовим подієм і перетворюється на стійкий елемент життєвого середовища.

Особливо яскраво ця проблема проявляється в Україні, яка з 2014 року перебуває в умовах збройної агресії, а з 2022 року – повномасштабної війни. Постійні ракетні обстріли, повітряні тривоги, руйнування інфраструктури, вимушене переміщення населення та інші загрози створюють ситуацію тривалого перебування людей у стані невизначеності та небезпеки. Водночас подібні виклики спостерігаються і в інших регіонах світу, де населення стикається з тривалими конфліктами, терористичними загрозами або політичною нестабільністю. У таких умовах виникає необхідність глибшого розуміння психологічних механізмів, які дозволяють людям і суспільствам підтримувати функціонування в середовищі постійної загрози.

У сучасних дослідженнях ця проблема розглядається через концепції тривалого травматичного стресу, постійної загрози або

щоденних стресорів війни. Однак ці підходи переважно зосереджуються на описі негативних психологічних наслідків небезпечного середовища або на дослідженні факторів психологічної стійкості. Водночас недостатньо уваги приділяється процесу, у межах якого постійна небезпека поступово інтегрується у структуру повсякденного життя і починає сприйматися як звичний фон існування.

Матеріали та методи. Дослідження має теоретико-концептуальний характер і спрямоване на обґрунтування феномену нормалізації небезпеки як специфічного соціально-психологічного процесу, що формується в умовах хронічної загрози. Методологічну основу роботи становлять сучасні підходи до вивчення психічного функціонування особистості в екстремальних умовах, зокрема концепції тривалого травматичного стресу, щоденних стресорів війни, психологічної стійкості та копінг-стратегій. У процесі дослідження було використано комплекс теоретичних методів, зокрема: аналіз наукової літератури, порівняльний аналіз, систематизація та узагальнення, концептуальне моделювання.

На основі проведеного аналізу було здійснено операціоналізацію феномену нормалізації небезпеки, що передбачає визначення його основних індикаторів. У межах дослідження виділено чотири рівні прояву нормалізації небезпеки: когнітивний, емоційний, поведінковий та соціальний, які відображають різні аспекти інтеграції небезпеки у повсякденне

життя людини. Отримані результати дозволили обґрунтувати нормалізацію небезпеки як окремих теоретичний конструкт та визначити перспективні напрями його подальшого емпіричного дослідження.

Результати. Проблема психологічного функціонування людини в умовах тривалої небезпеки привертає дедалі більшу увагу дослідників у контексті воєнних конфліктів, політичної нестабільності та інших тривалих кризових ситуацій. У сучасній психології для опису таких умов використовуються різні концептуальні підходи, зокрема концепції тривалого травматичного стресу, постійної загрози та повсякденних стресорів війни.

Одним із найбільш близьких до поняття хронічної небезпеки є концепт тривалий травматичний стрес, запропонований Дж. Іджеллом та Д. Камінером. На відміну від класичної моделі посттравматичного стресового розладу, яка передбачає переживання травматичної події у минулому, ця концепція описує ситуації, коли людина змушена жити в умовах постійної та реальної загрози, що не має чітко визначеного завершення [1]. У таких умовах психологічні реакції людини формуються не лише як відповідь на травматичний досвід, а як спосіб функціонування у середовищі постійної небезпеки.

Подібну позицію висловлюють К. Мілер та А. Расмусен, які підкреслюють, що психічне здоров'я населення у зонах конфлікту визначається не тільки безпосереднім впливом насильства, а й щоденними стресорами життя у війні, такими як нестабільність, невизначеність, економічні труднощі та постійне відчуття загрози [2]. Саме ці фактори формують специфічний психологічний контекст існування, у якому люди змушені адаптуватися до небезпечного середовища.

У межах української наукової традиції проблема тривалого впливу небезпечних умов розглядається через концепцію тривалого травматичного стресу. Так, М. Козігора зазначає, що тривалий травматичний стрес виникає у ситуаціях, коли людина систематично стикається з небезпечними або травматичними подіями і не може передбачити момент

їх завершення [3]. Подібні умови характерні для військових конфліктів, природних катастроф або ситуацій тривалого насильства.

Дослідження українських науковців також показують, що тривале перебування у стані небезпеки може впливати на різні аспекти психічного функціонування людини. Так, життя в умовах постійної загрози може супроводжуватися страхом, безпорадністю, порушенням сну та іншими проявами психологічного напруження

Водночас низка досліджень свідчить про відносно високий рівень психологічної стійкості українського суспільства у воєнних умовах. Науковці підкреслюють, що навіть за умов постійних загроз населення здатне підтримувати відносну психоемоційну стабільність, спираючись на різноманітні соціальні та психологічні ресурси. Попри високий рівень стресу суспільство демонструє здатність підтримувати базове соціальне функціонування [4].

Отже, сучасні дослідження свідчать, що життя у середовищі тривалої небезпеки формує специфічні психологічні механізми реагування, які дозволяють людині та суспільству зберігати функціонування в умовах постійної загрози.

У таких умовах формується специфічний соціально-психологічний контекст, який можна описати як стан хронічної небезпеки. Під хронічною небезпекою доцільно розуміти тривале перебування людини або спільноти в умовах постійної чи повторюваної загрози життю, безпеці або соціальній стабільності, коли небезпечні події мають регулярний або непередбачувано повторюваний характер і стають стійким елементом життєвого середовища. У такій ситуації небезпека перестає бути одиничною кризовою подією і перетворюється на стабільний контекст існування, що впливає на когнітивні, емоційні та поведінкові процеси людини.

У сучасних дослідженнях ця проблема розглядається через концепції тривалого травматичного стресу, постійної загрози або щоденних стресорів війни. Однак ці підходи переважно зосереджуються на описі негативних психологічних наслідків небезпечного

середовища або на дослідженні факторів психологічної стійкості. Водночас недостатньо уваги приділяється процесу, у межах якого постійна небезпека поступово інтегрується у структуру повсякденного життя і починає сприйматися як звичний фон існування.

У цьому контексті актуальним є дослідження феномену нормалізації небезпеки, який можна розглядати як соціально-психологічний процес трансформації сприйняття загрози. У межах цього процесу небезпека перестає сприйматися як виняткова подія і набуває статусу фоновий складової життєвого середовища, що дозволяє людям продовжувати виконувати свої соціальні ролі та підтримувати повсякденну діяльність навіть в умовах тривалої загрози.

Отже, дослідження феномену нормалізації небезпеки є важливим як для розуміння психологічних процесів, що відбуваються у суспільствах під час війни, так і для формування ефективних підходів до підтримки психічного здоров'я населення в умовах хронічної небезпеки.

Нормалізація небезпеки – це процес адаптивного переосмислення постійної загрози, за якого небезпека трансформується з надзвичайної події у фоновий елемент життєвого середовища, що дозволяє індивідам і спільнотам зберігати функціонування в умовах хронічної невизначеності та ризику.

Нормалізація небезпеки – це соціально-психологічний процес поступової інтеграції постійної загрози у структуру повсякденного життя індивідів та спільнот, за якого небезпека перестає сприйматися як виняткова подія і починає функціонувати як фоновий елемент життєвого середовища. У цьому процесі відбувається часткове зниження емоційної реактивності на загрозові стимули, формування поведінкових стратегій продовження діяльності в умовах ризику та перебудова когнітивних оцінок небезпеки як звичного контексту існування.

Нормалізація небезпеки не означає зникнення загрози чи байдужість до неї; радше вона відображає психологічну адаптивну стратегію, яка дозволяє особистості та су-

спільству підтримувати функціонування, соціальні ролі та життєві практики в умовах тривалої небезпеки.

Формування феномену нормалізації небезпеки можна пояснити через кілька взаємопов'язаних механізмів, описаних у міжнародних дослідженнях:

1. Безперервний травматичний стрес – стан, коли загроза не має чітко визначеного завершення і люди змушені жити в умовах постійної небезпеки [1].

2. Габітуація до загрози – зниження емоційної реакції на повторювані небезпечні стимули через часте зіткнення з ними [5].

3. Щоденні стресори війни – повсякденні фактори напруження (сирени, невизначеність, економічні труднощі), що формують психологічний досвід життя під час війни [2].

4. Колективна резильєнтність (Collective resilience) – здатність спільнот підтримувати соціальне функціонування і взаємну підтримку попри тривалі загрози [6].

У контексті тривалих воєнних загроз нормалізація небезпеки виступає важливим психологічним механізмом, що поєднує елементи габітуації до ризику, захисного емоційного притуплення та колективної резильєнтності. Саме завдяки цьому механізму суспільство здатне підтримувати соціальні інститути, професійну діяльність і повсякденні практики навіть у ситуації хронічної небезпеки.

Феномен нормалізації небезпеки проявляється взаємопов'язаних психологічних компонентах – когнітивному, емоційному та поведінковому, які відображають особливості сприйняття, переживання та реагування людини на тривалу загрозу.

Когнітивний компонент нормалізації небезпеки пов'язаний зі зміною інтерпретації загрозових подій і включенням їх у систему повсякденних уявлень про реальність. Умови постійної небезпеки сприяють формуванню специфічних когнітивних схем, за яких небезпечні явища (повітряні тривоги, ракетні обстріли, інформаційні загрози) починають сприйматися як звичний елемент життєвого середовища.

Тат відбувається переоцінка небезпеки як частини нормальної реальності, форму-

вання когнітивних стратегій раціоналізації ризику, зниження ефекту новизни та несподіваності загрозливих подій.

Таким чином, небезпека перестає сприйматися виключно як надзвичайна ситуація і інтегрується у структуру повсякденного досвіду.

Емоційний компонент нормалізації небезпеки пов'язаний із поступовою зміною інтенсивності афективних реакцій на загрозливі стимули. Часте повторення небезпечних подій може призводити до зниження емоційної реактивності, що проявляється у формі емоційної десенсибілізації або притуплення емоційних реакцій.

Цей процес може проявлятися через зменшення інтенсивності страху та паніки; формування емоційної витривалості; розвиток психологічних механізмів саморегуляції; сприйняття небезпеки як фонові емоційної реальності. Водночас емоційна нормалізація небезпеки не означає відсутності переживань, а радше відображає адаптивну трансформацію емоційної відповіді, що дозволяє людині зберігати психологічну стабільність.

Поведінковий компонент нормалізації небезпеки проявляється у здатності індивідів підтримувати повсякденну діяльність і соціальні ролі в умовах тривалої загрози. Люди продовжують виконувати професійні обов'язки, навчатися, працювати, планувати майбутнє та підтримувати соціальні взаємини навіть за наявності небезпечних факторів.

Основними проявами цього рівня є збереження повсякденних життєвих практик; підтримання професійної та соціальної активності; формування поведінкових стратегій функціонування в умовах ризику; поєднання обережності з продовженням звичного способу життя.

Таким чином, поведінковий рівень відображає практичну реалізацію адаптаційних механізмів, що дозволяють суспільству зберігати функціонування попри хронічну небезпеку.

Соціальний або колективний компонент нормалізації небезпеки проявляється у трансформації суспільних практик, соціальних норм та форм взаємодії в умовах тривалої загрози. На цьому рівні небезпека інтегрується у структуру колективного досвіду, що сприяє форму-

ванню спільних стратегій реагування та підтриманню соціальної стабільності.

Поступово небезпечні події починають сприйматися не лише індивідами, а й соціальними групами як частина повсякденного життя. У суспільстві формуються нові норми поведінки, що поєднують усвідомлення ризику з продовженням звичних соціальних практик.

Соціальний компонент нормалізації небезпеки проявляється через колективне прийняття умов постійної загрози як частини соціальної реальності; збереження функціонування соціальних інституцій (роботи, освіти, економічної діяльності) попри небезпеку; посилення горизонтальної підтримки у спільнотах та взаємодопомоги; формування спільних моделей поведінки у ситуаціях ризику.

Таким чином, на колективному рівні нормалізація небезпеки виступає не лише індивідуальним психологічним механізмом, а й соціальною стратегією підтримання життєздатності суспільства в умовах тривалої загрози.

Нормалізацію небезпеки можна визначити через кілька індикаторів, які відображають прояв цього феномену в поведінці та переживаннях людей. Операціоналізація феномену нормалізації небезпеки здійснюється через чотири індикатори: когнітивний (інтеграція загрози у систему повсякденних уявлень), емоційний (зниження інтенсивності страху та формування емоційної витривалості), поведінковий (збереження повсякденних практик діяльності) та соціальний (колективне прийняття умов небезпеки як елемента соціальної реальності).

Когнітивний індикатор. Відбувається інтеграція небезпеки у повсякденну картину світу. Проявляється у сприйнятті загрози як частини реальності та зниженні ефекту несподіваності небезпечних подій. Наприклад, люди можуть говорити про те, що повітряні тривоги стали для звичною частиною життя.

Емоційний індикатор. Зниження інтенсивності емоційної реакції на небезпеку. Проявляється у зменшенні рівня паніки, емоційній десенсибілізації та формуванні психологічної витривалості. Наприклад, люди реагують на сигнали небезпеки спокійніше, ніж на початку війни.

Поведінковий індикатор. Продовжується повсякденна діяльність попри загрозу. Проявляється у тому, що люди продовжують працювати, планують майбутнє та підтримують соціальні ролі. Наприклад, навіть під час повітряних тривоги ми намагаємося продовжувати свої звичні справи, п'ємо каву, гуляємо парком».

Соціальний індикатор. Відбувається колективне прийняття небезпеки як частини соціального середовища. Проявляється у взаємній підтримці, адаптації і гнучкості соціальних інститутів, підтримуються та впроваджуються суспільні практики життя під час війни. Наприклад у суспільстві реалізуються різноманітні програми на підтримку згуртованості, національної ідентичності, взаємодопомоги та психологічної стійкості населення.

Важливим проявом цього процесу є також активна цифровізація соціальних практик: розширення онлайн-комунікації, дистанційної освіти, психологічної підтримки, волонтерських ініціатив, а також впровадження цифрових сервісів, що забезпечують доступ до інформації та базових послуг в умовах небезпеки. Паралельно функціонують різноманітні соціальні та економічні механізми підтримки, зокрема програми лояльності, благодійні ініціативи, громадські платформи взаємодопомоги, що сприяють підтриманню соціальної стабільності та адаптації населення до умов тривалої загрози.

Нормалізація небезпеки виконує важливу адаптивну функцію, оскільки дозволяє людям підтримувати повсякденну діяльність, зберігати соціальні ролі та продовжувати функціонування в умовах тривалої загрози. Водночас цей процес може мати і потенційні психологічні ризики. Тривале життя в умовах хронічної небезпеки, навіть якщо вона сприймається як фоновий елемент реальності, може поступово призводити до накопичення стресу, емоційного виснаження та зниження психічних ресурсів.

У цьому контексті нормалізацію небезпеки можна розглядати як адаптивний механізм коротко- та середньострокового функціонування, який дозволяє суспільству підтримувати життєздатність у кризових умовах. Проте за тривалого впливу небезпечного середовища

існує ризик психологічного виснаження, хронічної втоми та латентного стресу, що потребує подальшого наукового дослідження.

Нормалізація небезпеки може розвиватися за різними психологічними траєкторіями залежно від індивідуальних ресурсів, соціальної підтримки, тривалості загрози та умов життєвого середовища. Умовно можна виокремити три основні сценарії її розвитку: адаптивний, виснажувальний та трансформаційний.

1. Адаптивний сценарій.

У межах адаптивного сценарію нормалізація небезпеки виконує функцію стабілізації психічного стану та соціального функціонування. Люди поступово інтегрують небезпеку у структуру повсякденного життя, що дозволяє їм зберігати працездатність, виконувати соціальні ролі та підтримувати життєві плани попри наявність загрози.

Для цього сценарію характерні емоційна стабілізація; формування психологічної витривалості; збереження повсякденної активності; підтримання соціальних зв'язків. У такому випадку нормалізація небезпеки виступає адаптивним механізмом підтримання життєздатності суспільства в умовах тривалої загрози.

2. Виснажувальний сценарій.

За тривалого перебування у небезпечному середовищі нормалізація небезпеки може супроводжуватися накопиченням прихованого стресу та психологічного виснаження. Навіть якщо небезпека перестає викликати гострі емоційні реакції, постійне напруження може поступово знижувати психічні ресурси людини.

У цьому сценарії можливі такі прояви як хронічна втома; емоційне притуплення; зниження мотивації; відчуття внутрішнього виснаження. Таким чином, нормалізація небезпеки може приховувати латентне накопичення стресу, що з часом підвищує ризик психологічних труднощів.

3. Трансформаційний сценарій.

У деяких випадках тривале життя в умовах небезпеки може призводити до глибшої психологічної та соціальної трансформації. Люди не лише звикають до загрози, а й переосмис-

люють життєві цінності, соціальні пріоритети та власні можливості.

Цей сценарій може проявлятися через зростання відчуття відповідальності за спільноту; посилення громадянської активності; розвиток нових життєвих сенсів; підвищення рівня колективної солідарності. У такому випадку нормалізація небезпеки стає не лише механізмом адаптації, а й каталізатором особистісних та соціальних змін.

Висновки. Сучасні підходи до вивчення життя в умовах загрози (концепції тривалого травматичного стресу, щоденних стресорів війни, психологічної стійкості та копінг-стратегій) переважно зосереджені на описі наслідків або ресурсів подолання стресу, однак недостатньо пояснюють механізм інтеграції небезпеки у повсякденне життя.

У межах дослідження запропоновано розглядати нормалізацію небезпеки як соціально-психологічний процес трансформації сприйняття загрози, у результаті якого вона поступово набуває статусу фонові складової життєвого середовища. Розкрито структуру цього процесу, що включає когнітивний, емоційний, поведінковий та соціальний рівні, а також окреслено можливі сценарії його розвитку – адаптивний, виснажувальний та трансформаційний.

Встановлено, що нормалізація небезпеки виконує амбівалентну функцію: з одного боку, вона забезпечує підтримання повсякденного функціонування особистості та соціальної стабільності в умовах тривалої загрози, з іншого – може супроводжуватися накопиченням латентного психологічного напруження та ризиком емоційного виснаження.

Отримані результати розширюють теоретичні уявлення про психологічні механізми адаптації до умов хронічної небезпеки та дозволяють розглядати нормалізацію небезпеки як окремий концепт у межах психології екстремальних і кризових ситуацій.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та емпіричній перевірці індикаторів нормалізації небезпеки, здійсненні лонгітюдних досліджень динаміки цього процесу на різних етапах війни, а також у вивченні його впливу на психічне здоров'я, поведінкові стратегії та соціальне функціонування населення. Окремої уваги потребує аналіз співвідношення адаптивних і ризикових наслідків нормалізації небезпеки, а також можливостей використання отриманих результатів у практиці психологічної підтримки та соціальної політики в умовах тривалих криз.

Список використаних джерел:

1. Kaminer D., Eagle G., Crawford-Browne S. Continuous traumatic stress as a mental and physical health challenge: Case studies from South Africa. *J Health Psychol*, 2018. Vol. 23(8). P. 1038–1049. DOI: <https://doi.org/10.1177/1359105316642831>
2. Miller E., Rasmussen, A. War exposure, daily stressors, and mental health in conflict and post-conflict settings: Bridging the divide between trauma-focused and psychosocial frameworks. *Social Science & Medicine*. 2010. Vol. 70(1). p. 7–6.
3. Козігора М. Поняття тривалого травматичного стресу та контексти його застосування. *Науковий вісник ХДУ*. 2021. Вип. 4. С. 17–23. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-4-2>
4. Степаненко В., Злобіна О., Головаха Є., Дембіцький С., Найдюнова Л. Стрес, спричинений війною, та ресурси соціально-психологічної стійкості: огляд теоретичних концептуалізацій. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2023. Вип. 4. С. 22–39. DOI: <https://doi.org/10.15407/sociology2023.04.22>
5. Bosch D. Risk habituation. Headington Institute. URL: https://headington-institute.org/blog/resource/risk-habituation/?utm_source
6. Eshel Y, Kimhi S, Marciano H. Predictors of National and Community Resilience of Israeli Border Inhabitants Threatened by War and Terror. *Community Ment Health J*. 2020. Vol. 56(8). P. 1480–1488. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10597-020-00592-w>

References:

1. Kaminer, D., Eagle, G., & Crawford-Browne, S. (2018). Continuous traumatic stress as a mental and physical health challenge: Case studies from South Africa. *J Health Psychol*, 23(8), 1038–1049. DOI: <https://doi.org/10.1177/1359105316642831> [in English].

2. Miller, E., & Rasmussen, A. (2010). War exposure, daily stressors, and mental health in conflict and post-conflict settings: Bridging the divide between trauma-focused and psychosocial frameworks. *Social Science & Medicine*, 70(1), 7–16. [in English].

3. Kozihora, M. (2021). Poniattia tryvaloho travmatychnoho stresu ta konteksty yoho zastosuvannya [The Concept of Prolonged Traumatic Stress and Its Contexts of Applicatio]. *Naukovyi visnyk KhDU*, 4, 17–23. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-4-2> [in Ukrainian].

4. Stepanenko, V., Zlobina, O., Holovakha, Ye., Dembitskyi, S., & Naidonova, L. (2023). Stres, sprychynenyi viinoiu, ta resursy sotsialno-psykholohichnoi stiikosti: ohliad teoretychnykh kontseptualizatsii [War-Induced Stress and Resources for Socio-Psychological Resilience: A Review of Theoretical Conceptualizations]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*, 4, 22–39. DOI: <https://doi.org/10.15407/sociology2023.04.22> [in Ukrainian].

5. Bosch D. Risk habituation. Headington Institute. URL: https://headington-institute.org/blog/resource/risk-habituation/?utm_source [in English].

6. Eshel, Y, Kimhi, S, & Marciano, H. (2020). Predictors of National and Community Resilience of Israeli Border Inhabitants Threatened by War and Terror. *Community Ment Health J.*, 56(8), 1480–1488. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10597-020-00592-w> [in English].

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026